

de fam. Molenaar aan de Korte Nieuwstraat enige funderingen daarvan gevonden werden, die in tekening zijn gebracht en in het Gemeente Archief voor iedere belangstellende ter inzage liggen.

De verbouwing in het gebouw van de R.D.O. gaven ons echter verschillende en belangrijke gegevens te zien van deze voor Utrecht in de middeleeuwen zo belangrijke Abdij.

Gevonden zijn de oostmuur van de zuidelijke arm van het transept — waarin een kleine Absis, aan de binnenzijde rond, van buiten de vorm van een halve zeshoek. In deze Absis was bewaard de onderbouw van een daar gestaan hebbend altaar en een gedeelte van de vloer. Aangesloten aan deze resten werden nog gevonden de fundering met een gedeelte opgaand werk van de zuidelijke afsluitmuur van het koor en wel over een lengte van ± 6 M.

Juist bij de aansluiting van deze koorwand aan de oostelijke transeptwand bevond zich een putje waarvan vorm en plaats doet denken aan de afvoer van een piscine waarvan de plaats in het koor bepaald wordt door een in de wand uitgespaard afvoerkanaaltje.

Aan de buitenzijde, in de hoek gevormd door beide hiervoor genoemde wanden, werden nog een zestal tufstenen graven gevonden. Een en ander werd opgemeten, in tekening gebracht en gefotografeerd. Door deze vondst weten we al weer iets meer over de Abdij en zo ziet men, dat door opletten bij kleinere gravingen toch voor de geschiedenis van Utrecht belangrijke zaken gevonden kunnen worden. Een woord van dank aan de Rentmeester van de R. D. O. voor het geduld waarmede hij het oponthoud in de bouw gedragen heeft en voor zijn bijzondere medewerking is hier zeker op zijn plaats.

Omdat de fundering over een hoogte van ± 60 c.m. niet behoeft te worden weggebroken, blijft de grondvorm van dit gedeelte van de Abdij voor het nageslacht bewaard.

Utrecht, Nov. 1949.

W. STOOKER.

HET KASTEEL AMERONGEN.

De historie van een land of gewest wordt geschreven door mensen, maar gebouwen en landschappen kunnen daarbij eeuwen trotserende „illustraties” zijn. En de nakomeling die dan jaren of eeuwen later die historie wil beschrijven kan in dat onroerend goed zijn uitgangspunt nemen al zal hij dan altijd weer terugkomen bij de mensen, die het gestalte gaven.

In de provincie Utrecht is *Het kasteel Amerongen* zo'n belangrijke „illustratie” en het is daarom verheugend dat bij de N.V. Leiter-Nypels te Maastricht door A. W. J. Mulder, wetenschappelijk assistente bij het Koninklijk Huis-Archief en conservatrice van het Oranje-Nassau Museum, aan dit huis en zijn bewoners

een uitvoerige studie werd gewijd. Het is een voornaam en fraai boekwerk geworden dat met een kleine vijftig voortreffelijke illustraties is verlicht.

De schrijfster heeft voor dit werk kunnen putten uit gegevens uit het archief der Van Reede's, dat zich in het Kasteel te Amerongen bevindt en dat tijdens de jaren 1943 en 1944 door de familie Bentinck geheel voor haar open werd gesteld. Ook werd uit enige gedrukte bronnen geput, zodat de lezer reeds bekende feiten uit de geschiedenis van Huis en bewoners naast nog nimmer gepubliceerde bijzonderheden vindt.

Het huis zoals wij het nu nog kennen, werd op fundamenten van het oorspronkelijk op dezelfde plaats gebouwde middeleeuwse slot, opgericht door Godart Adriaan van Reede en zijn gemalin Margaretha van Turnor, nadat het oorspronkelijke gebouw door de Fransen in 1673 werd verwoest. De stichting heeft veel doorzetting gevraagd vooral van Vroefwe Margaretha, die de vorderingen bij het bouwen nauwkeurig volgde en die tijdens afwezigheid van haar echtgenoot op alle uren van de dag op het werk kon worden gevonden. Vaak was zij al om half zeven 's morgens op het dak en als zij eens naar Den Haag of Utrecht was geweest was haar eerste zorg om bij terugkomst te Amerongen, naar het werk te gaan zien. Zij doet trouw verslag van de vorderingen aan haar gemaal, en dat zij niet alleen in naam de dagelijkse leiding had blijkt wel als zij schrijft: „Ick sal ze nu wat kort op de hacke sitten, hetwelcke noodich sal sijn, want de dage korte seer en wij hebbe vuyl weer te verwachte.”

Voor het vervaardigen van de stenen werd een eigen steenbakkerij gebouwd, alwaar in twee steenovens de benodigde stenen werden vervaardigd.

„Zoals het Huis te Amerongen er nu nog staat is het, niet alleen van buiten, doch ook van binnen een echt-zeventiende-eeuws gebouw. Het is een toonbeeld van oud-Hollandse voornaamheid en teruggetrokkenheid. Men vindt er geen verheerlijking van buitenlandse stijl. Godard Adriaan zelf is ook geheel het type van de Nederlandse regent uit het eind der 17de eeuw. Hij gebruikt geen vreemde taal in zijn correspondentie, hij moet niets hebben van uiterlijke fraaiïgheden, doch hij weet zich steeds waardig te gedragen als representant van de Heren Staten en van de Prins van Oranje. Huis en man behoren bij elkander en beiden vertegenwoordigen een bepaald type, uit een bepaalde tijd. In de waardering van dit bouwwerk ligt tevens opgesloten de waardering van de man wiens schepping het is geweest.” De archieven hebben helaas niet onthuld wie de plannen heeft vervaardigd.

Maar de geschiedenis van Amerongen vangt vroeger aan. Ook die alleroudste geschiedenis wordt vermeld. Uit de duisternis van het verleden komt de naam waarschijnlijk voor het eerst in 1126

naar voren als een acte van het Rijksgerecht vermeldt dat Bisschop Godebald van Utrecht wordt veroordeeld de moerassige gronden aan de oorsprong van de Eem, gelegen aan de voet van de Utrechtse heuvelrug, die eigendom waren van het Utrechtse Domkapittel, terug te geven aan de Domproost. Dit geschiedde op bevel van Keizer Lotharius II.

De burgerlijke rechtspraak werd uitgeoefend door graven; als zodanig wordt in 1166 melding gemaakt van een zekere Thericus.

In 1286 is het Huis te Amerongen, dat een versterkt huis werd, omgeven door grachten en voorzien van sterke muren, een Hollands leen geworden. Met de onmiddellijke omgeving was dat niet het geval. En het feit dat Huis en Heerlijkheid niet dezelfde leenheer hadden gaf nog al eens aanleiding tot moeilijkheden.

Van de oudste bewoners is weinig bekend en ook van het middeleeuwse huis weten we zo goed als niets.

In 1557 is de eerste Van Reede bezitter van Amerongen geworden.

Het boek leert ons echter ook allerlei andere zaken uit vroeger eeuwen. Het vertelt over de betekenis van de ridderhofsteden, over hun aantal en over de verschillende jurisdictie, welke kon worden uitgeoefend. Amerongen behoorde tot de Utrechtse ridderhofsteden. Oorspronkelijk was een ridderhofstad een „woning met erf van een riddematige”. Die woning diende versterkt te zijn, zowel ten behoeve van de bewoners als van de omwonenden. De ridder woonde in een huis van steen, terwijl de omwonenden in houten of leemen woningen verblijf hielden. De grachten en stenen binnenmuren moesten het Huis nog sterker maken en bij gevaar verzamelden zich alle in- en omwonenden binnen de ridderhofstad en vond van daaruit de verdediging plaats.

Het begrip ridderhofstad is een specifiek Utrechts begrip. Er werd een lijst van erkende ridderhofsteden aangelegd, waarmee men in 1536 begon en waarop er tenslotte 63 voorkwamen. Amerongen werd in het jaar 1597 erkend. Na 1581 vormde de Utrechtse Ridderschap een gesloten stand.

Uit den aard staat de schrijfster het uitvoerigste stil bij de geschiedenis van het Huis in de jaren dat de Van Reede's er woonden en niet alleen bij de geschiedenis van het Huis maar ook bij de leden van dat geslacht.

De brede belangstelling van de schrijfster maakt het boek zo aantrekkelijk. Want daardoor komt men ook op de hoogte van tal van zaken welke het dagelijkse leven van de bewoners betreffen. Daardoor weet de lezer bijvoorbeeld dat in 1645 reeds een stuk land tegenover de hof te Amerongen werd gekocht om voor „toebax-kamp” in te richten. En als de Prins „het werk” bezoekt, wordt hem — zo lezen wij — door de huishoudster een maaltijd voorgezet, waarover hij zeer voldaan was, en wél: „een verkens

hutsput met knolle en een worst van de os, die ick geslacht heb, daer hij scheen heel wel mee te vrede te sijn, want sprack noch te Dieren van de worst, die hij hier gegeeten had en sij noch van Middachten lieten haelle die ich daer gesonde had."

Een boeiend boek, dat besloten wordt met een beschouwing over de architectuur van wijlen prof. dr. ir. D. F. Slothouwer.

JOAN VAN BROEKHUIZEN.

De stad Utrecht is in haar geschiedenis niet rijk aan dichters geweest en in strikte zin was de dichter Joan van Broekhuizen, die driehonderd jaar geleden, op de 20e November van het jaar 1649, te Amsterdam geboren werd, dan ook geen Utrechenaar, maar hij heeft toch vrij lang in de bisschopsstad gewoond en wordt door sommigen als een typisch Utrechts dichter beschouwd.

Waarom? Ik zou het niet weten, zo schrijft Gabr. Smit in het Utr. Kath. Dagblad. Hij moet in Utrecht een meisje hebben gehad, want hij heeft in Trier een gedicht geschreven waarin hij zijn eenzaamheid beklagt. Die kan hij alleen dragen, schrijft hij, wanneer hij weet dat zij aan hem denkt:

O wonderlijke min! o kragt niet om vertolken!
Met my was 't ook gedaan, en 't leven liet ik hier,
Zoo niet uw gunstig oogh quam dringen door de wolken
En zag van Utrecht af tot binnen 't oude Trier.

Maar hij vond, dat er ook in Vianen aardige meisjes woonden, want een gedicht „Aan de Juffers N.N.", dat hij ondertekende „In 't Bosch van Vianen 1676", bewijst, dat hij ook dáár zijn hart verloren had. Aan „Mejuffrou" Charlotte Lochon, die hij in een ander vers „onder Viaanse boomen by de blanke Lek" zo teder toezingt? Wij weten het niet. Trouwens, ook langs de Vecht liep hij verliefd te dwalen:

O schoone Vecht, die met uw zilverklaare horens
Bewaakt d'aloude pracht der Bisschoplijke torens;
O schoone Vecht, in wie ik mijn behagen vin,
Gij draagt in uwen arm de hoop van mijne min.

In ieder geval: hij woonde in Utrecht gedurende de jaren, waarin ieder jong dichter nu eenmaal verliefd behoort te zijn en daarvan in zoetvloeiende, welluidende verzen behoort te getuigen. Dat deed hij dan ook. Al heeft die zelfde verliefdheid binnen Utrecht hem haast zijn leven gekost, want hij werd er bijna gedood in een duel, waarvan verder niets bekend is.

Dit is alles wat in Broekhuizen's verzen over Utrecht te lezen valt. Maar wij weten toch nog wel wat meer over zijn verhouding tot de stad.

Wij weten eerstens hoe hij er kwam. Hij werd in Amsterdam